

Hysterin kring pandemin - Science & Society 2010 om svininfluensan

Sveriges strategi för att möta den annalkande nya influensan var lyckad. Visserligen dog fler unga än i en vanlig säsongsinfluensa, men smittspridningen begränsades mycket bra.

Det menade några av nyckelaktörerna vid ett samtalsseminarium som inledde 2010 års Vetenskapsfestival i Göteborg. Syftet var att belysa hur samspelet mellan vetenskap, myndigheter, media och allmänheten fungerade när influensapandemin nådde Sverige 2009.

Björn Olsen, professor i infektionssjukdomar vid Akademiska sjukhuset i Uppsala, berättade inledningsvis att alla influensavirus har sitt ursprung bland vilda andfåglar. De senaste hundra åren har tre riktigt stora influensapandemier drabbat världen. Värst var Spanska sjukan 1918-1920 som 50-100 miljoner människor dog till följd av.

Enligt Björn Olsen finns flera bra sätt att skydda sig mot influensan: att övervaka och försöka förutse nya influensavirus, att låsa in fåglar, att separera tama fåglar från vilda och att vaccinera sig.

Tack vare fågelinfluensautbrottet några år tidigare var svenska myndigheter förberedda på en pandemi, enligt **Anders Tegnell**, som 2009 var chef för Socialstyrelsens smittskydds-enhet.

– För en gångs skull gissade vi faktiskt rätt och hade förberett oss. Samordningen mellan myndigheterna och landstingen fungerade också bra.

Riskhantering vid kriser

Anita Janelm, ämnesråd vid folkhälsoenheten på Socialdepartementet, höll med.

– Med tanke på förutsättningarna och informationen vi hade tycker jag att vi fattade bra beslut.

Hon påpekade att det är skillnad mellan att göra en riskvärdering: att ta fram fakta och väga dem, och riskhantering: att behöva fatta beslut under en kris trots otillräckligt faktaunderlag. Regeringens roll är att ge förutsättningar för myndigheterna att fatta kloka beslut.

– Det är viktigt att ha ett öppet förhållningssätt och att också kommunicera att man inte kan veta allt, sade Anita Janelm.

Annika Linde, statsepidemiolog vid Smittskyddsinstitutet, var en av dem som syntes allra mest i media under pandemin.

– Jag hade ofta svårt att sova för det var ett intensivt och tungt arbete, men slutresultatet blev bra.

Nu efteråt är det viktigt att utvärdera insatserna, påpekade hon.

– Mycket är också vetenskapligt spännande att ta reda på, till exempel väderlekens betydelse för smittspridningen.

Grips inte av panik!

Karin Bojs, vetenskapsreporter på Dagens Nyheter, är i stort sett nöjd med tidningens rapportering om influensan, även om hon kunnat vara utan några artiklar.

– Kärnan i mitt arbete är att gå till förstahandskällor, som vetenskapliga tidskrifter och myndigheters information, berättade Karin Bojs.

Hon såg på världshälsoorganisationen WHO:s hemsida att de tidigt tog influensan på största allvar. Då skrev hon en analys som inleddes med: "I dagsläget ska man inte gripas av panik..."

Människors frågor kretsade mycket kring hur influensan smittar och hur farlig den är. Frågan om eventuella risker med vaccinet besvarade Karin Bojs i en krönika med rubriken "7431-0". Den syftade på hur många konstaterade dödsfall som svininfluensan respektive vaccinet hade orsakat hittills i världen.

Anders Biel, professor i psykologi vid Göteborgs universitet, var inte förvånad över att runt 60 procent av befolkningen följde uppmaningen att vaccinera sig.

– Experterna var eniga och tydliga i sitt budskap. Människor uppfattade det som att det fanns ett reellt hot. Några var dock lite klivna till "den massiva propagandan".

Efter inledningarna av de sex medverkande följde livliga samtal runt borden. De runt 50 deltagarna diskuterade med sina bordsgrannar hur de upplevt svininfluensan och vilka frågor de ville att seminariet skulle bolla vidare i. Frågorna togs sedan upp i den fortsatta gemensamma diskussionen med de medverkande som panel.

Prisvärt vaccin?

De medverkande var eniga om att vaccineringen mot svininfluensa kostat väldigt mycket, men att den ändå var värd pengarna.

Forskare vid Stockholms universitet har på Socialstyrelsens uppdrag undersökt vad det kostar och vad samhället vinner på att massvaccinera befolkningen. I och med att sjukskrivningarna minskar och vårddagarna för sjuka barn blir färre visar de preliminära resultaten att vaccinering är samhällsekonomiskt lönsam.

Panelen var också överens om att antivirala läkemedel som Tamiflu fungerar bra för de flesta som drabbas av svininfluensa. Samtidigt påpekade Björn Olsen att medlet lagras i naturen vilket kan medföra att resistens utvecklas.

Anders Tegnell var glad över det myckna "spritandet".

– Handhygien är viktig! Den både minskar virusspridningen och leder till lägre sjuklighet generellt.

Att många svenskar trots allt inte vaccinerade sig, förvånade inte Anita Janelm:

– Vi är inte vana vid att unga friska personer dör och tror gärna att vi är lite odödliga eftersom vi är vana vid att leva gott.

Det finns också alltid de som vill trotsa myndigheternas rekommendationer.

– Andra är rädda för det som är nytt eller har bara svårt att komma till skott. Dessutom förekommer aktiva, riktade kampanjer från rörelser som vill att människor ska hålla sig borta från sjukvården, sade Karin Bojs.

Konspirationsteorier och myter

Både debatten i de sociala medierna och rapporteringen i vissa massmedier bidrog till att folk felaktigt trodde att influensavaccinet kunde vara farligare än sjukdomen att få.

Gustav Johansson från Förbundet Unga Forskare berättade att han sökte på "svininfluensa" på Google och Facebook när pandemin var som mest aktuell. Högt upp kom träffar på grupper som "Vi som dissas vaccinet" och "Vi som dog av svininfluensan"!

Panelen konstaterade att myndigheterna sällan använde begreppet svininfluensa trots att det var så sjukdomen kallades i media och av gemene man.

En konspirationsteori var att världshälsoorganisationen WHO förordade massvaccinering i maskopi med läkemedelsbolagen; en annan att WHO avsiktligt testade olika metoder att bekämpa pandemin i olika länder.

Ann Söderström, smittskyddsläkare i Västra Götaland, beskrev att opinionen i princip svängde över en helg.

– Först ägnade vi tiden åt att försvara att vi förordade vaccinering och sedan fick vi stå till svars för att vi inte hade tillräckligt med vaccin.

Människor är dåliga på att agera på grundval av statistik utan tittar snarare på enskilda exempel, var Anders Biels slutsats.

Facit saknas

Anders Tegnell varnade för att tro att Sverige nu har facit inför nästa pandemi:

– Nästa gång kommer vi också att ha en massa okända faktorer att ta ställning till. Däremot kommer vi att vara bättre på att genomföra kampanjer.

Än finns ingen samlad bild av hur många som vaccinerades eller insjuknade i svininfluensa i Sverige. Enligt preliminära uppgifter dog 29 personer till följd av sjukdomen.

För att statistiken ska bli tillförlitlig måste analysen få ta tid, menade Annika Linde. En ordentlig utvärdering håller också på att göras. För övrigt är det inte säkert att pandemin är avklarad än. Först när en vanlig influensasäsong passerat kan faran blåsas helt över.

Lärdomar för framtiden

– Det här var ett genrep eller snarare en repetition. Med en pandemi med mer gadd kommer drivkraften att vaccinera sig att stiga i takt med att allt fler dör, spådde Björn Olsen.

– Vi hade tur på flera sätt denna gång. Vi fick vaccinet i rätt tid, viruset var inte så farligt och vi fick inte opinionen emot oss, konstaterade Anders Tegnell.

Den svenska modellen innebär att ge en nationell inriktning för arbetet som sedan anpassas lokalt.

– Landstingen har använt radikalt olika metoder för att locka folk att vaccinera sig och har också varit olika framgångsrika, sade Anders Tegnell.

Annika Linde citerade den svenska statsförvaltningens grundare Axel Oxenstierna: *Noga väga, djärvt besluta, därmed bliva* är värt att hålla sig till även i våra dagar.

– Vi på myndigheterna behöver själva vara övertygade om att vi gör rätt. Vi måste hålla fast vid våra råd och på ett enkelt sätt kommunicera hur vi gjort våra överväganden. Ett problem är att vi inte har några egna bra kanaler utan allting silas via media.

Just vikten av att myndigheterna har informativa hemsidor där de kan kommunicera direkt, poängterades flera gånger. Enligt Anita Janelm är ett nära samarbete inom EU och på internationell nivå också nödvändigt, men den främsta lärdomen är att kriskommunikation är A och O.

Science&Society-seminariet hölls för tionde året i rad och leddes av **Eva Krutmeijer** och **Stig-Roland Rask**. Arrangörer var Forskningsrådet Formas, KK-stiftelsen, Stiftelsen för Strategisk Forskning, Vetenskapsfestivalen, Vetenskapsrådet och Vetenskap & Allmänhet.

Cissi Askwall